بعون معین مطلق و فیض توفیق خالق این نسخه

37

مجموعه

تهذیب نصاب الصبیان

تجنیس اللغات

در مطبع علمی محمد علی بخش خان بزیور انطباع یافت

بسم اللہ الرحمن الرحیم

رب پروردگار پالن ہار	صانع و کردگار دان کرتا
دان رسول و بسیٹھ پیغمبر	چون گرو مرشد ست چہ پیر
آب پدر باپ ام و مادر ما	چون سیانا ست عالم دانا
ولد و ابن پوت پور پسر	بیٹی و بنت وابنہ دان دختر
اخ برادر بھندو ی بھائی	خواہر و اخت بہن ما
جامہ و ثوب چولنا دا لئے	سیٹ و دستار پاگڑی
زیر جامہ ازار دان سروال	سقنقہ و معجر اوڑھنی
باٹ باشدرہ و طریق و سبیل	بوڈل گوئی گروہ قوم قبیلہ
ہانڈی و دیگ سطیح و قدر ست	پیر بیچ و کنار چہ سید رسہ
قاشق و چمچہ ڈوئی ست بدان	نام کوزہ سبو گھڑا سید
قدم و رجل پای پائوں چرن	لون و صبغ ست نام رنگ

گال رخسارہ و عذار خد است
بصر دیدن آنکھ چشم بود
بشرہ وجہ روے منہ داپے
راس سر سیس دانت دندان سین
جبہہ دان مقول و لسان و زبان
ہونٹھ را نام شد شفت لب ہم
حاجب ابرو ست ہندوی بھون دان
نفس روح ست و مہجہ جیو جہ جان
ہست الف و مشام و بینی ناک
کان سمع و اذن گوش ست
پس کلیجا کبد جگر سے خوان
حلق و حلقوم چہ مری و نری
گھینچ گردن عنق چہ جید بگو
پھیپھڑہ سنگور کر سے بلی دان
تلخہ زہرہ مرارہ دان پتا
رودہ آنتڑیے معاست بدان
شکم و پیٹ معدہ و بطن ست

ہاتھہ دو کر دست و جارحہ چہ ید ست
غضب و غیظ رکس خشم بود
فوہ و فم و دہان تکیہ خوابے
تو حساب و شمار سے گنتی گن
پس فن چون زنخ تو ٹھوڑی جان
سانس را گوی ہم لنفس و ہم دم
ہم پلک ہدبہ الو مژگان خوان
دل و قلب و حشا ہیا چو جنان
چون تشتر زکی و طاہر پاک
کہنا عقل و خرد بدہ و ہوش ست
پھیپھڑا اسشش و ریہ سے دان
جن و عفریت دیو بھوت پریے
چہرہ باشد قفا تو گدی جو
پس سپرز و طحال سے تلی خوان
لاہشت و کلب و سگ بخوان کتا
ظرف و آوند باسن ست بجان
روئی دان نام پنبہ و قطن ست

۳

ناخن نہ ہندوی ہے ناں
کنگور یا کان خنصر جان
ونہ کے انگ کان بنصر جان
او سطح پچھ کے انگوری مان
سبابہ ہے آسمگی جان
انگشت دگر ابہام
انگوٹھا کان بوجھو سیام

ورک ورویت چوتڑ ست سرین
فخذ وران ہندوی ساتہل
وانو ورکبہ نام گہٹنہ شمر
نام کہنی ست مرفق و آرنج
اسم انگلی ست اصبع وانگشت
چھاتی وصدر سینہ را دانند
ناصیہ ماتہہ جبہہ پیشانی
فخ وجمجمہ ہم کاس دخان
داڑہی وریش را محاسن دان
شعر وموبال ظفر ناخن نکہہ
عذب وشیرین حلو جیہ میٹہا
قابض و زفت اینٹہن ست پکہیر
دسم وچرب چیکنا ہنگر
مالح و شور ہندوے کہارا
پس سلونا ملیح نمکین دان
لال و رتلا ست سرخ ہم احمر
اصفر و زرد ہندوے پیلا

ہندوی موٹہ فربہ ست سمین
پرچہائین ست نام سایہ وظل
چون پشتا لنگ ہے کعب ٹخنہ گر
پس رکاز ست کنز ڈہیر چہ گنج
ہچہوٹہی ست نام قبضہ ومشت
پیٹہہ را ظہر و پشت مے خوانند
آگ نار آتش آب ما پانی
دودہ باشد ہندوی دہوئان
سلیت وسوچہ را ابروت بدان
مزہ طعم وسواد وذوق چش چکہہ
حامض و ترش را بگو کہٹا
تلخ را مر گوی وکڑوا نیم
پس زمخت وعفص کسیلا ستمر
حادق و تیز ست چرپڑا یارا
نضر و سبزہ تو ہپیکا خوان
سبز باشد ہرا و ہم اخضر
ازرق و ہم کبود دان نیلا

[illegible]

اسود و هم سیاه کالا دان | ابیض و هم سفید چٹا خوان

رایحه راح و شمه بوی چه باس | طیب خوشبوی عطر چیست باس

نتن بدبوے چیست باس برے | مسک و مشک ست نام کستورے

مردمک قره آنکهه کی پتلی | جنب پہلو بهندوی پسلی

کهوپڑی قحف سقف سر باشد | پنکهه را نام ریش و پر باشد

شحمه و نرمه کان کے لوے | نام کام و حنک چه تالوے

بیخ دندان مسوڑه لثه بود | چون لهات و ملاذه کوا بود

بهیجا را نام چیست مغز و دماغ | هم دیا را لو کو سراج و چراغ

فک و کله بهندوے جبڑا | جامه و بزه با نبشته کپڑا

چیست پٹها بگوی ست عصب | لکڑی و چوب هیزم ست حطب

عرق و رگ پس وریده شریان هم | شریان پر ز جان وریده دم

گوشت و لحم و هیڑا و ماس ست | کاه تبن و گیاه عشب گهاس ست

شحم و پیه و سمن بود چربی | استخوان هاڑ عظم در عربی

دم و خون نام لوهو ست رکت | قدرت و زور دان توان و سکت

نیرو و قوت زور تاب پیران | سهم و تیر قوس و دهنک کمان

عنصر و خشیج نام تت ست | اسم صفرا چه تلخه و پت ست

بلغم اندر دری و هندی کف | چون هتهیلی ست نام راحت کف

٥

[illegible]

پوست وچرم وقشر وجلد واهاب
بغل وکش چه ابط کانکهه بدان
عضد وبازو دست ڈنڈ بهوجا
جسم وشخص وجسد طسل جو با
نام گہنا ست حلیه وزیور
توگلوبند عقد مالا دان
دستوانه سوار کنگن جان
گوجری پابرنجن وخلخال
تاج ودیهیم افسر کلگی
نام جوکی سریر وتخت اورنگ
مسند وسجاده سنگهاسن
چون نہالی فراش بستر دریش
تو کمربند منطقه پٹکا خوان
قرطه است وقمیص چه کرتا
دان کسا وعبا ہے واچیا در
شارق وشمس ویوح وبیضا
عین وخور ہور سورج اپنٹا لوبیس

کهال وچمڑا وچهلکه را دریاب
کتف ودوش مونڈها بار ابخوان
رسغ وبند دست چه پہنچا
کالبد تن بدن چو انگ کیا
حله پوشاک ہندوی بستر
شنقه وجبهه زیب ٹیکا خوان
خاتم انگشتری انگوٹھی دان
یاره ہیکل بود حمیل شال
کلہ قلنس وقلنسوه ٹوپی
بالک ولفیش وچارپائی پلنگ
متکا تکیه بالش وتکین
سور باشد لحاف بالاپوش
تکمه بند ازار وناڑا دان
قطعه ورقعه پارچه ٹکڑا
ابر وغیم وسحاب غین بادر
مهر وخورشید وآفتاب وذکا
برهسپت مشتری است هم برجیس

قمر و ماه چاند و سوم هلال | در کمی گوی بدر و آن بکمال
قرصی و نجم و کوکب و نسر | روشن استاره تارا چه اختر
هست کیوان زحل سنیچر نام | همچو مریخ منگل و بهرام
بدھ برابر هم عطارد گوی | زهره ناهید نام سکر چوسے
چون سماک سما فلک بشناس | آسمان و سپهر و چرخ اکاس
جانب و طرف و سمت و صوب چھوت | سوی اور بانبی و کنبر آمت
هست قدام و قبل پیش آگو | خلف و بعد پس پیچھی پاچھو
راست یمنی یمین و دایان | میسره چون شمال و چپ بایان
فوق بالا زبر سرا اوپر | هست چون بائیں و جواب اوتر
تحت پیچی نشیب پائین زیر | تلث و ثلث و درنگ و دیر ابیر
خالص و بحت و عین و محض نرا | گھانٹ و گھڑیال هم جرس درا
سنه و عام و حول و چھ سال | برس صورت بت و صنم تمثال
شهر و ماه و مهینه چاند چو ماس | نیو بنیاد و بن بنای آکاس
روز و یوم و نهار و دن دیوس | شب و شبگیر لیل و رین چو نس
قسم و بخش و نصیب و حظ بهره | حصه و فوز و بخت جد نمبره
ساعت و حین نوبت و آبان | بار هنگام وقت و آن و زمان
سحر و بامداد و فجر و صباح | سانج و شام است چون مسا و رواح

در و دروازه باب در ہے دوار
قدح و کاسه قطعه جام و ایاغ
دو کلمه نخل و درخت و دوحه شجر
زہر و ورد و تفاع و گل پھول ست
بذر و حب تخم و دانه بیج بدان
فرع و غصن و قضیب شاخ چه ڈال
بھوک جوع و گرسنگی دانند
روٹی و خبز نان را گویند
ہست کھانا طعام طعمه خورش
عربی و فارسی غله اناج
نام گیہوں ست حنطه گندم
ہست چاول ارز برنج بخور
وانچه بلسن و عدس مسور بدان
دخن ارزن ہندوی چینا
ہندوی فارسی جواست شعیر
آٹه سا آرد و دقیق بگو
پس عجین و خمیر گوندھا جان

تخته درچو مصرع ست کواڑ
روضه بستان ارم حدیقه و باغ
پھل بر و بار قطف و ثمره
اصل و بیخ و گند و جڑ مول ست
گٹھلی و خسته را نواة بخوان
آخر انجام و عاقبت چه آل
پیاس بس تشنگی عطش خوانند
طبق و تھال خوان را جوئید
سالنا دان ادام و نان خورش
سوغ حل دجوانہ چاپن رواج
گولی و ماٹه دان دون و جسم
لوبیا ماش مونگ قلت شر
اور سیا نام ماش ومج ہیجوان
ہمچو حمص نخود شناس چنا
ہمچنین تو عدس شناس پنیر
مرنجاله سبوس چھان گو
بھونه مشوی محمص و بریان

روغن زرد گهیو دان و سمن
نمک و ملح لون را خوانند
لوبیه چرونه بقلة الحمقا
حابه شیلمز بتهوے ای پرفن
پالک و اسفاناخ و اسلاناخ
جارنه و انب و عدس معیدان
بصل ست و پیاز چه کاندا
لفت و شلغم چه سلجم و شلجم
نام گاجر بود جزر چه گزر
کربزه و هنبا جلجلان کشنیز
دهول خاک و ثری تراب رغام
ریل و ریگ بالو و ریت ست
جندل و جلمد ست و صخر و حجر
جبل و طود و طور کوه پهار
مچهلی و ماهی ست حوت سمک
سقر ست و جحیم و دوزخ نرک
جنت ست و جنان بهشت چه سرگ

تیل و دهن ست و چه سپید روغن
تره و بقله ساگ را دانند
شبت و شوه ست هندوی سویا
فوم و ثوم ست سیر چه لهسن
چون بسیط و وسیع چوره فراخ
حیصل و بیگن ست بادنجان
ادرک در زنجبیل رطب ادا
نحل مولی و ترب و تربره هم
طیشت و بنبش نگاه دو دید [illegible]
حبه سودا کلونجی و شونیز
طین و گل لا ای کیچ گارا نام
مزرعه و کشت و حرث چه کهیت
همچو جلمود سنگ چه پاتهر
لوت سور و ربض چه حصن حصار
آنچه آهور و نجم فرشته ملک
سبیه جهنم و شعور و دانش درک
بهیریا سبعه ذیب و سرحان گرگ

۱۰

جنت ست جنان بهشت چه سرگ
بلده مصر و مدینه شهر و نگر
قفل تالا طلسم چون نیرنگ
هست تالے کلید چه مفتاح
بلیه نیران ترازو و قسطاس
باد و ریح و پون دان هوا
ماهتاب ست و تخت چه تهرا
چمک و بریق و فروغ شعاع
عسل و طرم داری شهد و ضرب
پتر و پات چیست برگ و ورق
پرگٹ و ظاهر و عیان پیدا
عقد و سده آستان دهلیز
کشتی ست و سفینه جاریه ناؤ
تھوڑا کم اندک و یسیر و قلیل
فرس و اسپ و رخش چه گھوڑا
استر و بغل هندوے کهچر
معز شاة ست هیچو بز بکرے

بھیڑیا سبع و ذئب سرحان گرگ
معبر و گهاٹ چیست جاے گذر
لیکهن و خامه و قلم بیرنگ
رستگاری مکت نجات افلاح
کاگد و کاغذ و ورق قرطاس
هیچو آندھے غبار و ہیچ دھیا
چاندنی دھوپ دان ونی گرما
بوزه در بهره چه نیند دقاع
دھونڈھنا جستن التماس طلب
چون پسیو و پسینه خوی عرق
معنے و باطن و نهان چه چهپا
مورت و تمثال و شبیه [illegible]
بیل و ثور و بقره ستور چه گاو
هست و گج هاتهی هست پیل چه فیل
زوج و جفت ست و شوی چه جوڑا
گدها باشد حمار و ناهق خر
کاکیا عنکبوت چه مکڑے

ضفدع و وزغ و غوک دک مینڈک
پان و تانبول برگ تنبول ست
هندوی دنبه گوسفند و غنم
بهینس جاموش گاو میش بدان
جدی و بزغاله چیست بکروٹا
سبیج و آباس چیست سام و درم
سیکه وعظ و نصیحت و پند ست
ستیه دراب و شنغشه بهیبیر
وقیع و ذربان گذار هندوی چھوڑ
رونا را گریه و بکا گو هند
سخت صعب و شدید کرا جان
ضریع و پستان چارپایه چه تهن
ثدی و پام پستان و کیر چه لیند
ریق آب دهان چه رال بود
سرکشی دهوم و تمرد اما طغیان
ذره کاوسیس درکس گگنے دان
قمل ست و سپس سنبے جون
لبک دبر عوث نام بیچه دان

گونڈ عار ست صمغ علک
ثمن قیمت و بها مول ست
زادن و نشاة و ولاد جنم
بهیڑیا نام ضبان و میش بخوان
بره آهو غزاله هسر لوٹا
وکدیه ریح ست و جنت ست الم
هرم ونا و دان خراسه چه گوندٹ ست
دیدن ریح و خو و عادت گیر
چیونٹی و ذره و نمله مور
ہنسنے و ضحک خنده را جبید
لین و نرم را تو پھولا خوان
بال و کالا استل و رخت جیدن
سوخنع و تنبیه گالو آسدن
ابکم و گنگ گنگ لال بود
دوس اثم و بزه گنه عصیان
جره نشخار ساجیگالے خوان
تیج و ارذل کمینه سفله دون
چون فراد و کنه تو بجبیڑ بخوان

ٹڈی آمد ملخ جبر او بگو
ذہب و تبر و عسجد و عقیان
فضہ و سیم نقرہ چہ رو پا
مس و تانبا نحاس راد اہند
رنگ باشد رصاص چہ ارزیر
آنگ آسرب ہندوی سیسا
جیوہ پارہ ست زیبق و سیماب
شیشہ و آبگینہ کانچ زجاج
قتوہ و ترقف و عقار سیراب
سبکے و سے مدام دہل صہبا
قاطبہ کل جمیع و جملہ ہمہ
پل فلس و فلوس چہ پیسا
نام ڈنڈے عمود و شاہین ان
اونٹ اشتر بود ابل چو جمل
چاڈ آئینہ آرزو ادرمان
دھب و وج و داء دریچہ ہیر
لقب و اسم و نام وناؤ بگو
عبد مملوک بندہ چہ چیرا

خصم و دشمن عدو و تو بیرے جو
سام و عین نضر و زر طلا سونا
حدید آہن و در بہ ہندوے گیا
لوہ و آہن حدید را خوانند
صفر کانسی ست روی برودین نیز
کیسہ و جیب گوجہ و کھیا
پوست بچے و نایہ ست قینہ نصاب
ہاتی دانت ست پیل و ندان عاج
ساج و رادق رحیق و خمر بیاب
بادہ مدہ گوئے چون نبیذ طلا
سب و شب ہٹکری چو زاج زریہ
ہکذا اینچنین بگو ایسا
کفہ پلڑ بپارسی پلہ بخوان
چون امید آس دان رجا و آل
او کھد و دار و ودوا درمان
اژدہام و ہجوم و انبوہ بھیڑ
حرب و لقبہ کز چہ آکہاج شنون
مالک و خواجہ ٹھاکر و آقا

۱۳

چاکری ملازمت سیوا
عنب انگور داکہہ را دانے
نار را چون انار دان رمان
سیو تفاح را بدان چون سیب
تود و فرصاد توت را میخوان
دان چہوہارا بود خرما
ناریل نارجیل جوز الہند
گردگان چار مغز جوز اکہروٹ
جاپہل جوز بویہ جوز الطیب
ہست دالوغہ خربزہ و تربوز
نام ککڑی خیار زہ قثا
قرع و دو باکدو بود گہیا
تمر ہندی و چہر دان املی ست
آبیغ آروغ ہم جشا ست ڈکار
وضع و طرح ست ہم اوا چہ بہاد
شمنی بغض و کین عداوت بیر
ہست کوا غراب زاغ کلاغ
چون شتر مرغ اونٹ پا ہو نعام

فاکہہ و میوہ ہندوی میوا
تین انجیر کہنیری خوانی
آبی و بہی سفرجل خوان
صبر و شکیبو کہ فارسی ست شکیب
چون بجورا اترج و اترج دان
فستق و پستہ را بگو پستا
خیرہ و شوخ ڈہیٹہ رند لوند
قلعہ و دژ بود گڑہی ہم کوٹ
شیرہ و شیر ہم عصیر حلیب
ہیچ بطیخ خربزہ کہربوز
قند و بادرنگ چہ کہیرا
ہیچ لقطین و خربزہ پیٹہا
حیز و عنین ہیجڑا و لگی ست
صف جماعت النگ و رستہ قطار
عدل و انصاف و داد دان نیاو
دان تکبیر و پرندہ ست چڑی طیر
ہیٹکا را چہ قمری ست کلاغ
دان پریوا کبوتر ست حمام

قطعه دیگر در بحر رمل

ککڑا چه خروس هم ریک ست
ماکیان و دجاجه چه مرغی
صرد و عصفور چڑیا چه گنجشک
یهص چرک چشم خم خیپڑ
آب بینی مخاط رینٹ بود
بنید و باهت ست آب پشت منی
ویهق ست و کمند چه پهلسی
عقرب و گزدم ست بچهو دان
چهپاکلی و رکوه را بدان ابریق
خوب و لغز و بهلا حسن خوش نیک
عیوب و جرس و برا مثال بهلا
بانگ و فریاد هم خروش فغان
انگڑای و تمطی خمیازه
چهینک را بدان شنو عطاس
مروحه پنکهه بادکش خوانند
نام مکهی مگس ذباب شمر
چرک و سرگین هندوی گوبر

منتک و لحی و قرابه هم چنگ ست
کوچ باشد کلنگ چه کرکی
آنسو و دمع آب چشم چه اشک
رینٹ و دهپ شنظبه چه پهو پسیڑ
پیشکش نذر نام بهینٹ بود
دوبلا قان لاغر ست ضعیف
سرخ ست و سعال چه کهانسی
پرتیا طومار ست پیغا خوان
سنو و لیبت را بخوان تو سویق
لیکن ابیر سے وامالیک
بانگ آواز و هم نوا آواز
شور و صیحه آذان پکار بدان
چون تتا دیب جاپ و فازه
چون نگاران چورسی ست دبا
بورٹا صیف حصیر را دانند
لق ریش هندوی جهپر
زبل لید ست رید اسر و خر

دان طویل و دراز چه لمبا | کوتہ است و قصیر چه اوچھا

پھینا در عریض چه چوڑا | ضیق و تنگ ہندوی سکڑا

لنگ بی پا و لنگڑا اعرج | اعوج ٹیڑھا سے خمیدہ کج

اقرع و کل گنجل و سر گنجا | اشل و بیدست دا قطع و لنجا

سر شکستہ اشج و سر پھوٹا | مخلص و ناجی و رہا چھوٹا

احول است دو بین چه ڈھیرا | دائرہ حلقہ کنڈل و گھیرا

لمبا سو جو نرے بڑ بلا | مسخرہ بھانڈ ہازل و لپنا

چیست بہر اکر و اصفہان | اعور و کور ہندوی کانا

لونگ را میخک و قرنفل خوان | قاتلہ ہیل را الاچی دان

کرکم و زعفران بود کیسر | نام نرگس چو نرجس و عبہر

سونٹھ ہندی و زنجبیل بود | وسمہ و نیلہ ورق نیل بود

فارہ و موش ہندوی چوہا | برق و بجلی ست ارتچک پارا

ملک بادشاہ چه راجا | ساز و مزمار ارغنون باجا

مفت ہیت ست رایگان مجان | بغتتاً ناگہان اچانک ان

ہست چیدہان وزیر ہم دستور | چون شجاع و دلیر و باسل سور

شد لغات السعید این بہ نام | از محمد حصار گشت تمام

15

ہرکہ خواند دعا کند اورا | بدل و جان روا کند اورا

تمام شد کتاب لغات السعید

فرخ چوزه فرج ریش ست ای پسر	هم فرزح هم فرج باشد شتر

بحر دیگر

ربیه بشکرد ان شب را معنی سیجاه	هست صالغ کارگر ضایع تباه
غسل شهد شستن عسل دان انگبین	شند بری پاک دثری خاک هین
خطا نامه خطا لذت ای جوان	سحلی زیور سجلی ضد مهان
دان قبس یک پاره آتش از کال	قیس را خوانی ز اسماء الرجال
خلد را دانی بهشت و جلد چرم	لبس لبن شیر ست زان لبس لبن نرم
خدر خسا ست جدا اندازه خوان	سبد و سبد بسته و مهتر بدان
لبث در ترجمه خواتند شیر	لیث باشد کاشتی وان لبث دیر
دان فقیر آمد گدا ای پاک فیل	هم قفیز ار باز پیمانه هست کیل
لبل ابتر لعل شد سرای جوان	سرج ساز زین شرح را دانی بیان
دخل ضد خرج باشد ذحل ثار	هست طاهر پاک و ظاهر آشکار
نفس باشد ذات و نفش آمد نگار	نوم خواب و لوم ر امیدان نها
نسج برگردن و نیزه سج خوان	برگند صرنه جابه را بدان
بیض اشیائی سفید ست ای حبیب	نبض آن رگ هست کش بیند طبیب
عبط کذب ست ای لفظ دان عظم	غین باشد ابر زان لیس عین چشم
تبن کاه تین انجیر ای سنز	هست غافل گول و عاقل باتمیز
خرب را بخوان گرده حرب جنگ	غار در زکوه دا سته عار ننگ

۱۶

مر را آمد مرد و را ح آمد مدام	حسّ گرما پس مرا و آمد مرام
دوم همواره و حرص آمد هوا	طور اسم کوه و در آمد سرا
رام بود شد در گوهر امرکار	اصل بیخ و نار آتش گرم حار

تمام شد تجنیس اللغات

بسم الله الرحمن الرحیم

از پس حمد خداوند زمین و آسمان	کرده ام نظم مثلث چون لآلی عمان
در خط ست یک لفظ خود هر یک لغت حاصل شود	اولش را فتح و کسر و ضم علی الترتیب خوان
ربّ آن پروردگار و ربع جمعی خلق	رُب آب غلیظ از انگور و سیب و ناردان
غمر بسیار آب و اسب نیک باشد در لغت	غِمر کینه غُمر بی تدبیر مردی در جهان
حجر گرد اگرد چشم و نیز منع از کارها	حِجر عقل حجر نسبت و حُجر نام مردمان
صفر گرمی در شکم صِفر ست خالی از عدد	صُفر روی و چیزهای زرد باشد بیگمان
دان سَلام اسم تحیت سُلّام آمد سِلام	هم سِلام سنگها و انهای کف پا ای جوان
خوان کلام از تو لها و از جراحتها کلام	هم کُلام از ارض جای صلب اندر تیر دان

۱۷

مَره جمعی مردمان مُره قبیل باروست

مُره تلخی و رشتی چشم الصاحب بیگمان

شکل مثل و سیه باشد شکل شد نازنان

دان رقاق ارض کز باشد رقاق

[illegible]

غل و خول و غل عداوت غل که بر گردن نهند
سب بود دشنام و سب تار و معجر بحلان
صاف کردن خمر صل دان صل بود مار خبیث
بچه آهو طلا باشد طلا آنچه نهند
خوان ملا را خلق و خوی دان ملا پر یی ظرف
دان جلا رفتن ز اوطان و جلا شد سرمه
دان کلا را تو گیاه و پاسبانی شد کلا
دان قری پشت و قری کردن ضیافت با کسی
امه اشکستگی و موضحه خوانند نیز
قمه باشد قلت نوهش طعام ای هوشیار
لمه چیز اندک ست و لمه دوش ست موی
جد بود معروف و جد جهد ست اندر کارها
مده حرف علت ست و مده دان رواب ریم
عرف بوی و عرف صبر و عرف موی یال اسب

زاهن آن مرفوق را کو باشد از گردنکشان
سبه بمعنی عار باشد در لغت نیکو بدان
صل بود آن شیر و لحمی کو دهد بوی گران
بهر درها بیخ گردنها طلا ای نوجوان
هم ملا بالضم جادرها بود ای نکته دان
هم جلا امر عظیم ست از امور انسیان
هم کلا کرده است لیکن فرد او کلیه بخوان
قریه یکده باشد و جمعش قری دان بگمان
رامه جمع بست فراخی امه فرد از استان
رقمه بالای سر و قمه گروه مردمان
لمه جمعیت که بود اندر و غیر از زنان
جد بدانی نام چاهی کنده پیشینیان
مده باشد روزگاری کو گذشته از زمان
نیز عادت ها که باشد در میان مردمان

[illegible]

سله بالضم ظرفی باشد بزرگ که در آن آب شراب و مثل آن کنند ۱۲

19

عض گزیدن عِضّ بود زیرک خبیث خوار را — عُض نوعی از علف دانی تو ای فخر زمان

غُرغر و بُر دوانه طائر که بدهد جوزه را — غُر سفیده و غُر بود اسفید روی نیکوان

بشنو از من حَجّه او حِجّه را و حُجّه را — حَجّه یک حج حِجّه سال و حُجّه برهان است هان

جِلّه سرگین گاو باشد جِلّه از قوم عدل — جُله التمر ست جُلّه هر عرب خواند چنان

عظمت و عزت جلال و جمع جِل آید جلال — هم جُلال آید بزرگ از راه معنی بیگمان

خَفّ مصدر دان چو خفّت خِفّ از معنی خفیف — خُفّ بود موزه برای پایهای مردمان

قَعده ره یکباره نشستن قِعده باشد هیات — قُعده باشد راهواری کو بود دائم روان

ظَهر پشت و ظِهر از روی لغت یاریگر است — ظُهر پیشین کو عصر و فجر باشد در میان

سَنّه نامی از زنان و سِنّه سنت بر کسی — سُنّه قوت دان و باشد جمع این سُنّه سنان

جای خالی دان قوی و جمع قوّشان قِوّ — هم قوی عقل ست و تو ای بس ای نکته دان

عَقد بستن باشد و عِقد از لآلی رشته است — عُقد جمع عقده هست ای خوش نسوت خوش زبان

دان طوی را جمع کردن کار و باره طوی — هم طُوی جائیست در بهر ساکن اندر وی بسان

هست سیر ای روا و جمع این باشد روا — منظر عالی رُوا از بهر جمع ناظران

بَسط باشد گستریدن بِسط باشد ناقه — بُسط جمع بست از بساط ای مینوی ضم آن

قدر مقداری ز چیز و قدر دیگ از بهر طبخ — قدر جمع اقدر است اقدرا قصیر القد بدان

قرن سی سالست و شاخ و قرن همه سیف و — قرن طرفی مرتفع هر چیز و سر بر دار بدان

غسل شستن غسیل آنچیزیکه سر شوئی ابدان — غسل تن تر کردنست از کوزه یا آب روان

جرم مصدر از جرام النخل باشد جرم چیز — جرم باشد ذنب یعنی معنیش عصیان بدان

قصه باشد گچ عمارت قصه شرح واقعات — قصه باشد موی پیشانی و موی سر زنان

ورد اسب سرخ باشد اسم گل هم گفته اند — ورود شعر و فست جمع ورد ورد آمد عیان

اثر مصدر از اثرهای حدیث مصطفی — آنچه بعر وشند اثر و اثر جای زخم دان

وانکه با سنت نهادن سبو زر باشد ربا — هم ربا از روی معنی موضعی را نام دان

عطف باشد میل کردن دادن خم چوب را — عطف جانب طرف باشد جمع عطف اعطاف آن

وانکه باب سفید عهد و پیمان شد ربا — بلبش بعر زاده باب از گوسفندان مثل آن

طرق آن آبیکه باشد اندران جمع دواب — طرق شحم و راهها طرقست طارق آسمان

صرم هم بریدن بود صرمست جمعی از رجال — صرم هجران و بریدن باشد از تن یا ز جان

فرق فصل ستانه و چیز و فرق گوسفند — فرق باشد ما یفارق از حق و باطل عیان

شعر موی و شعر شعر و گفتست یعنی نظمها — شعر بالضم معنیش اندامها پر موی دان

ضر زیان و حال دان دیگر اهش زن ضر بود — ضر بیماری که باشد از حرارت جنان